

Gândirea diplomatică în Orientul Antic

Silvia DULSCHI,
doctor în istorie,
conferențiar universitar interimar,
Academia de Administrare Publică

SUMMARY

The most important knowledge about early diplomacy are coming from the Middle East, the Mediterranean, China and India. During this time the diplomacy had an itinerant character. The ambassadors, diplomats, were sent to declare war, to conclude peace treaties, alliances or trade agreements. During this period there were diplomatic documents, transactions and diplomatic actions. But there were no notion of ambassador or resident diplomat, very precise rules. The diplomatic activity had an ad-hoc character and was not sufficiently well organized.

Premisele social-economice ale genezei și socializării diplomației în epoca antică. *Diplomația antichității* constituie prima perioadă din istoria diplomației (*din antichitate până în sec. al XV-lea*). Cele mai importante cunoștințe despre diplomația timpurie vin din Orientul Mijlociu, zona mediteraneană, China și India. Înregistrări ale tratatelor dintre orașele-stat mesopotamienice apar încă din anul 2850 î. H. După aceea dată, *acadiana* devine prima limbă oficială diplomatică, servind ca limbă internațională în Orientul Mijlociu, până când ajunge să fie înlocuită cu *aramaica* odată cu extinderea teritoriului Imperiului Babilonian. Sunt numeroase dovezi despre diplomația asiriană din secolul al VII-lea și, pe de altă parte, exista multe dovezi în Biblie, numeroase date despre relațiile triburilor evreiești între ele sau cu alte popoare.

Mulțumită unei biblioteci cuneiforme fondate de regele asirian Sargon al II-lea în jurul anilor 700 î. H., astăzi există destule dovezi ale soliilor dintre Asiria, Babilon și Elam în timpul domniei lui Așurbanipal al Asiriei, din jurul anului 626 î. H. Perioada se caracterizează prin aceea că diplomația purta un caracter *itinerant*. Ambasadorii,

diplomații erau trimiși numai când exista un obiectiv precis de rezolvat: să declare război, să încheie un tratat de pace, o alianță sau un acord de comerț. În această perioadă existau documente cu caracter diplomatic, demersuri și acțiuni diplomatice. Însă nu exista noțiunea de ambasador sau diplomat rezident, reguli foarte precise.

Activitatea diplomatică nu era suficient de bine organizată, avea, în mare măsură, un caracter *ad-hoc*. În lumea antică, diplomația se ocupa cu problemele de politică externă ale statelor, a căror bază economică era sclavajul. Regimul sclavagist a trecut prin mai multe faze consecutive. Sclavajul din prima fază s-a aflat la temelia înjghebărilor de state ale Orientului Antic de tipul despotismului egiptean, regatului Hitiților, Asiriei, Persiei, statelor Indiei vechi. Aici politica externă era orientată spre țeluri de cucerire, acapararea de pământ, sclavi, vite și prada bogățiilor aflătoare în statele vecine – erau scopurile principale ale războaielor de atunci. Problemele externe se rezolvau, de obicei, prin metoda militară. Putem menționa în acest context Legile lui Manu, care, din punct de vedere extern, reprezintă un cod de legi al Indiei Antice.

Diplomația de tip centralizat rezolva un număr relativ de probleme. O latură puternică era organizarea spionajului militaropolitic. Încrederea în jurăminte, dacă e vorba de încheierea acordurilor, era deseori consolidată de căsătoriile dinastice.

Căsătoriile interdinastice ca instrumentar diplomatic în statele Orientului Antic. Încrederea în jurăminte ambele părți le consolidau deseori prin căsătorii dinastice. În acest caz putem aminti căsătoria lui Ramses II cu fiica împăratului hitiților, care se slăvea cu o frumusețe deosebită, o calitate care deja atunci se prețuia foarte mult.

Un alt exemplu este căsătoria lui Amenhotep IV cu împărăteasa Egiptului - Neferiti.

Caracteristica generală a soliilor în statele din Orientul antic. Activitatea diplomatică a orașelor antice se manifesta prin tratative intense, prin schimburi continue de solii, încheierea unor tratate de alianță.

Alianță sau tratat în Orientul Apropiat antic. Ideea de încheiere a unui tratat este prezentă aproape în toată istoria Orientului Apropiat antic. Întâmplător suntem bine informați cu privire la anumite tratate din Orientul Apropiat, de ex., tratatele hitite, tratatele lui Esar-Hadon și tratatul aramaic din Sefire. Un studiu atent al tăblițelor de la Mari și al celor de la Amarna, de exemplu, arată că existau tratate între diferitele popoare și grupuri menționate. Folosirea unor termeni cum sunt tată-fiu sau domn-slujitor (*abdu*) arată că, într-o relație de prietenie, regele suzeran este numit, de obicei, „tată”, iar regele vasal este numit „fiu”, în timp ce în relații mai puțin amicale regele suzeran este numit „domn”, iar vasalul este numit „slujitor”. Pot fi întâlnite două tipuri majore de tratate:

- un tratat între părți egale, în care cei doi parteneri sunt numiți „frați”, de ex., tratatul dintre Hattuşil III și Ramses II. Prevederile dintr-un asemenea tratat sunt limitate, în principal, la recunoașterea granițelor și la înapoierea sclavilor fugari;

- un tratat de vasalitate, stabilit între un mare rege cuceritor și un rege mai mic. Aceste tratate erau elaborate, în general, conform următoarei scheme: un preambul sau introducere, în care regele cuceritor este prezentat cu toate titlurile și atribuțiile sale; prologul istoric, în care este schițată istoria relației dintre regele cuceritor și strămoșii vasalului, precum și vasalul însuși. Nu este o istorie stereotipă, ci sunt descrise evenimentele istorice reale și se pune accentul pe gesturile de bunăvoință ale regelui cuceritor față de vasal și țara sa.

După aceea sunt expuse prevederile tratatului. Acestea constau, de ex., din următoarele: interdicția de a stabili relații cu orice altă țară din afara sferei de influență a hitiților; interdicția ostilității față de alți vasali hitiți; acordarea imediată de ajutor regelui cuceritor în caz de război; vasalul nu trebuie să asculte cuvinte jignitoare la adresa regelui cuceritor, ci trebuie să le raporteze imediat acestuia; vasalul nu trebuie să ascundă sclavi fugari sau refugiați; vasalul trebuie să se prezinte o dată pe an înaintea regelui pentru a plăti impozitele sale și pentru a înnoi tratatul. Stipulațiile sunt urmate de obligația vasalului de a pune o copie scrisă a tratatului în templu și de a o citi din când în când. Urmează apoi o listă de zei care sunt martori, iar în această listă zeii regelui cuceritor ocupă locurile importante. Chiar și anumite elemente ale naturii, cum sunt cerul și pământul, munții, marea, râurile etc. sunt chemate ca martori. Tratatul de vasalitate se încheie cu blesteme și binecuvântări. Anumite blesteme se vor împlini dacă tratatul este încălcat. Aceste blesteme fac parte dintr-o gamă variată și este clar că unele dintre ele sunt rezervate pentru sfera divină, iar altele pot fi aduse la împlinire de armata regelui cuceritor. Când tratatul este respectat, vasalului îi revin anumite binecuvântări, de ex., domnia eternă a urmașilor săi. Variațiuni ale acestei teme apar în tratatele de vasalitate de mai târziu; de ex., în tratatele

de vasalitate ale lui Esar-Hadon se pune un accent puternic pe blesteme. În tratatul Se-fire blestemul este ilustrat prin topirea unei figurine de ceară etc., un fel de act magic. Este clar din *Vechiul Testament* că relația stabilită prin tratat cu popoarele străine nu era un lucru necunoscut israeliților.

Legămintele seculare. Majoritatea cercetătorilor este de părere că pentru investigarea istorică a celor mai importante legăminte din *Vechiul Testament*, din perspectiva cadrului în care au fost încheiate, trebuie luate în considerare legămintele seculare care oficializau relațiile dintre popoare, adică dintre două părți sociale și politice diferite. Legământul este un contract sau un acord solemn între două sau mai multe părți, încheiat în baza unui jurământ sau angajament. Dovezi ale existenței acestui fel de legăminte ne parvin din sursele sumeriene de pe la jumătatea mileniului al II-lea î. H. și din textele acadiene vechi, cu câteva secole mai târzii. Deși s-au păstrat doar fragmente, datele care ne parvin din aceste izvoare sunt suficiente pentru a ști cu siguranță că existau la data respectivă tipare bine definite sub care se desfășurau astfel de legăminte. Cele mai utile și mai clare materiale în această privință provin din Imperiul Hitit, din perioada mai târzie a Epocii Bronzului (cca. 1400-1200 î. H.), care conțin informații despre relațiile acestui Imperiu cu Mesopotamia, Egiptul și cu orașele-state din nordul Siriei.

Dintre acestea, cele mai relevante pentru studiul nostru sunt așa-numitele *tratate de suzeranitate*, care s-au păstrat în număr destul de mare, pentru că ele constituiau baza formală a coeziunii dintre provinciile Imperiului. Aceste tratate plasau statele vasale sub protecția Imperiului Hitit și, în același timp, asigurau Imperiul suzeran de loialitatea forțelor armate ale vasalilor. În urma minuțioaselor analize întreprinse asupra formelor în care erau concepute aceste tratate, s-a ajuns la distingerea unor elemente caracteristice acestor legăminte.

Prima parte poate fi numită *preambulul*. Tratatul se deschide cel mai adesea cu formula: „Acestea sunt cuvintele lui ...”, urmată de numele suzeranului, titlurile și, eventual, genealogia sa.

A doua parte era *prologul istoric*. Acesta consta într-o descriere a relațiilor dintre cele două părți, anterioare încheierii legământului, subliniindu-se în mod special binefacerile suzeranului față de vasal. De altfel, cel mai adesea, suzeranul hitit îl aducea pe tron pe vasalul respectiv. Aceste acte de bunăvoință a suzeranului față de vasal constituiau fundamentul obligațiilor pe care cel de-al doilea avea să le îndeplinească față de primul, de aceea prologul istoric era o parte foarte atent elaborată.

Urmau apoi *stipulațiile*. Această secțiune conținea obligațiile pe care vasalul se îndatora să le respecte față de suzeran. Ele diferă mult de la un tratat la altul, dar nu lipsesc niciodată precizările de natură militară, potrivit cărora vasalului nu-i era permis să încheie alianțe cu alți regi independenți, ci să fie prieten cu cei care-i erau prieteni suzeranului său și să le fie dușman celor care îl dușmăneau pe acesta. Vasalul trebuia, de asemenea, să participe cu tot potențialul său militar la campaniile purtate de suzeran. Problema prăzii de război era una foarte delicată, de aceea genera foarte adesea discordii între cei doi. În afară de acestea, mai apar reglementări precum cele referitoare la exprimarea nemulțumirilor.

Următoarea fază era *citirea publică și depunerea legământului*. Documentul care conținea acest tratat era păstrat, de obicei, în sanctuarul unuia dintre templele vasalului și trebuia recitit în public la anumite intervale de timp (o dată până la patru ori pe an).

O altă parte era *lista martorilor*. Spre deosebire de alte acte legale, la întocmirea cărora erau chemați martori, în cazul legămintelor dintre suzerani și vasali erau numiți și zeii ambelor țări printre martori. Pe

lângă aceștia mai erau amintite și elemente ale naturii, precum: munții, râurile, anotimpurile, marea, cerul, pământul, vânturile și norii. În situația unei încălcări a legământului, era de așteptat ca zeii să acționeze punitiv asupra părții vinovate, de aceea se poate vorbi de implicarea serioasă a factorului religios în încheierea acestor tratate. De fapt, în cazul unei dovezi de neloialitate din partea vasalului, erau prevăzute numai sancțiuni religioase, chiar dacă suzeranul își pedepsea vasalul întotdeauna prin forță militară.

În cele din urmă erau incluse *binecuvântările și blestemele*. Această parte consta în enunțarea unor binecuvântări și a unor calamități, pe care martorii divini erau chemați să le reverse peste vasal în cazul supunerii, respectiv - al nesupunerii. Ca blesteme, erau pronunțate anumite nenorociri, atribuite, bineînțeles, maniei zeilor: distrugerea cetății, sterilitate, mizerie, sărăcie, calamități și foamete. Binecuvântările, pe de altă parte, erau considerate manifestări ale protecției divine, precum rămânerea descendenților vasalului pe tron, sănătate, prosperitate și pace.

În afară de acest document întocmit cu ocazia încheierii legământului, se presupune că mai avea loc și *rostita jurământului de către vasal*, chiar dacă nu ni s-a păstrat conținutul niciunui astfel de jurământ. Se cunoaște însă faptul că la moartea vasalului, când urmașul acestuia urca pe tron, legământul trebuia înnoit, ceea ce înseamnă că de jurământul respectiv era legat numai cel care îl rostea. Același lucru se întâmpla și la moartea suzeranului, ceea ce ne face să credem că nu exista conceptul de legământ încheiat pentru eternitate.

În comparație cu vastitatea materialului păstrat din timpul Imperiului Hitit, se dețin relativ puține informații cu privire la legăminte din perioada asiro-babiloniană. S-au găsit totuși suficiente tratate pentru a se constata apariția multor schimbări în decursul lungilor perioade acoperite de

negura lipsei de izvoare. Spre deosebire de legăminte hitite, în care prologul istoric amintea anumite evenimente ca bază a renunțării vasalului la libertate pentru a deveni un aliat al suzeranului, tratatele din această perioadă mai târzie nu precizează nimic despre o astfel de etapă în încheierea unei alianțe. Diferențele dintre cele două tipuri de legăminte par a fi mai multe, însă numărul restrâns de legăminte hitite care ni s-a păstrat și forma lor fragmentară nu ne permit o conturare clară a acestor deosebiri.

În *Vechiul Testament* pot fi întâlnite două tipuri de tratate - *tratate între parteneri egali* și *tratate de vasalitate*. Vestigiile unui tratat pe bază de egalitate între *israeliți și madianiți* (Exod 18) pot fi observate, deși rămân multe probleme nerezolvate, de exemplu, relația dintre *madianiți și cheniți*, și ostilitatea de mai târziu dintre *madianiți și israeliți*.

Cel mai bun exemplu de tratat între parteneri egali însă este acela dintre *israeliți și fenicieni*. Probabil că a fost început de David și Hiram (observați cuvântul *’oheb*, „iubit”, în exprimarea relației dintre David și Hiram, 1 Împărați 5:1) și a fost înnoit pe o scară mai complexă între Solomon și Hiram. Ei se numesc frați și una dintre tranzacțiile lor, anume cedarea unor cetăți în schimbul lemnului de construcție etc., poate fi comparată cu același gen de tranzacție în tăblițele de la Alalah, care fac parte tot din sfera tratatelor.

Această relație stabilită prin tratat este moștenită mai târziu de regatul de Nord al lui Israel, după împărțirea împărăției. Relațiile bune dintre dinastia lui Omri și fenicieni s-au bazat pe acest tratat. Știm, de exemplu, că tratatul de paritate dintre Hattușil III și Ramses II s-a încheiat cu o căsătorie între fiica lui Hattușil și Ramses. Căsătoria dintre Izabela și Ahab trebuie interpretată ca o împlinire parțială a condițiilor tratatului.

Cel mai bun exemplu de tratat de vasalitate în *Vechiul Testament* este cel încheiat între *israeliți și gabaoniți* (Iosua 9-10).

Caracterul de vasalitate al tratatului este evident în terminologia folosită. Gabaoniții au venit la israeliți și le-au spus că vor să devină sclavii lor. Expresia „noi suntem robii voștri” (*‘abadeka ‘anahnu*) este o referire clară la vasalitate. Tratatul a fost încheiat și apoi a existat un legământ de pace (*salom*) între cele două părți. Deși majoritatea cercetătorilor moderni consideră că Iosua 10 este o adăugire târzie, trebuie observat că ajutorul militar dat de israeliți gabaoniților după stabilirea tratatului constituie o obligație bine cunoscută a partenerului major al tratatului. Această prevedere este enunțată clar în tratatele de vasalitate descoperite la Ugarit. Prin urmare, este foarte clar că israeliții erau familiarizați cu diverse forme de tratate care existau și în alte părți din Orientul Apropiat antic.

Din *Babilon* au fost trimise solii către toate popoarele și regi, în scopul de a le atrage într-o alianță contra Asiriei. Diplomația asiriană este reprezentată de rapoartele secrete ale delegațiilor regali. Regele avea în toate orașele oamenii săi, așa-numiți sclavi sau slugi ale regelui. Diplomații asirieni urmăreau fiecare pas, fiind ca un fel de spioni.

Conform *Legilor lui Manu*, o atenție deosebită se acorda calităților personale ale diplomaților. Conform regulilor indiene vechi, scopul principal era de a înlătura războiul și de a consolida pacea. Cele mai complicate probleme ale vieții însă trebuie să fie rezolvate, mai întâi, pe calea diplomatică. În această perioadă de început a diplomației, un rol deosebit au avut școlile antice: *egipteană și asiriană*.

Vechii egipteni, cel mai civilizat și mai politic popor al antichității, primeau și trimiteau des ambasade. Întrunirile diplomatice erau purtate de înșiși împărații. Aceștia erau considerați ca zei, întruchipând prin sine întregul stat, aveau în subordona-re întregi armate de „slugi împărătești” – funcționari și copiiști. Trimisul străin era investit cu un *caracter sacru*, care-l scutea de neplăceri (*deci egiptenii cultivau imuni-*

tățile diplomatice). Acesta nu era un principiu de drept internațional, *totul era bazat pe superstiții*, care erau strict păzite de preoți. Persoanele trimise în ambasade erau *preoți*. În Egiptul antic activa un serviciu special, care se ocupa cu arhivarea corespondențelor dintre Egipt și celelalte state din acea perioadă, cu care întreținea relații economice, culturale și politice.

Caracteristica serviciului diplomatic intern din statele Orientului Antic. Aici putem menționa corespondența dintre regi. Corespondența se efectua pe tăblițe de lut, conținea un număr mare de scrisori cu care se schimbau faraonii egipteni cu conducătorii altor state. Documentele cu un caracter analogic se păstrau în vechile biblioteci asiriene. Aici putem menționa și arhiva împăratului hetitilor – Hatusil III. Documentele erau legalizate prin semnături și pecetei. Structura acordului este actuală și în practica contemporană: preambul, articole de acord și încheiere. Existau 2 principii ale dreptului internațional: principiul neagresiunii și principiul asistenței mutuale în cazul intervenției forței a 3-a. Încălcarea acordurilor era criticată dur. Acestea au servit drept prototip acordurilor internaționale ulterioare.

Tot din perioada Egiptului antic datează *primul tratat* cunoscut din istorie, încheiat între faraonul Ramses al II-lea și regele hititilor în anul 1278 î.H. la Amarna, tratat structurat în trei părți, care reglementa raporturile dintre cele două state. Acest acord era realizat pe tăblițe de argint, ceea ce nu se mai întâlnește în zilele noastre. În finalul tratatului, se stabileau garanțiile îndeplinirii sale, pedepsele pe care zeii trebuiau să le declanșeze, blestemele și invocațiile, care să sancționeze nerespectarea prevederilor. *Tratatul de la Amarna* a pus bazele structurării prin drept a relațiilor internaționale, deoarece marile puteri din acea perioadă încercau, astfel, să întemeieze o lege internațională, care să reglementeze raporturile dintre ele în scopuri ofen-

sive și defensive. Arhiva de la Tel - Amarna are o mare importanță istorică pentru cercetarea diplomației Orientului Antic. *Tratatul de la Amarna* nu este însă singurul astfel de document.

În antichitate s-a format nu numai o practică, ci și o concepție diplomatică, o gândire asupra normelor și regulilor diplomației. Putem menționa în acest context *Legile lui Manu*, care, din punct de vedere extern, reprezentau un cod de legi al Indiei Antice. În *Legile lui Manu* erau prevăzute caracterizări ale omului politic, ale conducătorilor, servitorilor lor, în special în domeniul diplomației, unde trebuiau să dea dovadă de înțelepciune, perspicacitate, instrucție.

Esența învățaturii lui Manu este că arta diplomatică constă în priceperea de a preîntâmpina războiul și de a întări pacea. Problemele cele mai complicate ale vieții internaționale trebuie rezolvate, în primul rând, pe cale diplomatică. Pacea și opusul său, războiul, depind de soli, căci ei sunt cei care creează alianțe sau îi învrăjesc pe alții. Solii îl informează pe suveranul lor despre intențiile și planurile cărmuitorilor străini. Bazele învățaturii lui Manu cu privire la diplomație și-au pus multă vreme amprenta asupra gândirii urmașilor.

India antică a reprezentat căminul unor tradiții diplomatice foarte diferite, dar în același timp - destul de sofisticate. Aceste tradiții au fost sistematizate și descrise în Artha-shastra (*Apmxa-uacmpa*, una dintre cele mai vechi cărți din literatura sanscrită) de către Kautilya, un om de stat ingenios și lipsit de scrupule care l-a ajutat pe tânărul Chandra Gupta să pună capăt conducerii macedonene în India de Nord și să instaleze dinastia Mauryan la sfârșitul secolului al IV-lea î. H. Ea avea un caracter mai mult general care încerca să explice relațiile dintre oameni. Sistemul de stat nemilos și foarte realist descris în Artha-shastra insista ca relațiile externe să fie determinate mai degrabă de interesul propriu decât de consi-

derente etice sau morale. A încurajat spionajul, manevrele diplomatice și împărțirea celor douăsprezece categorii de state într-o matrice geopolitică foarte complicată. De asemenea, acest prim tratat diplomatic antic postula patru avantaje practice ale statalității (conciliere, seducție, intimidare și amenințare) și șase forme de politică de stat (pace, război, nealiniment, alianță, demonstrații de forță și înțelegerea reciprocă). Pentru a executa politicile derivate din aceste strategii geometrice, India antică a promovat trei categorii de diplomați (soli plenipotențieri, trimiși însărcinați cu o singură problemă sau misiune și mesageri regali), un tip de agent consular (similar cu grecul proxenos) care era însărcinat cu managementul relațiilor și tranzacțiilor comerciale, și două tipuri de spioni (cei însărcinați cu recrutarea persoanelor inteligente și cei însărcinați cu constrângerea sau alte forme de intimidare).

O importanță deosebită pentru evoluția diplomației a avut-o conceptul *mandala*. Artha-shastra avea un compartiment „*Mandala*”, care încerca să explice relațiile interstatale și intercomunitare. Acest concept era caracteristic pentru toate statele. Din limba originală indiană conceptual *mandala* semnifica „*vecinătatea vecinilor*”. De exemplu, statul, pentru a-și păstra securitatea, trebuia să se păzească de vecinii săi din partea cărora exista un oarecare risc. Ei sunt ca dușmani firești, deoarece fiecare dintre aceste state poate să manifeste diferite pretenții teritoriale etc. Respectiv, statul unu dorea păstrarea integrității teritoriale și suveranitatea sa, cercul doi (statul doi) reprezintă dușmani firești pentru cercul unu (statul unu). Cea mai bună soluție pentru a-și păstra suveranitatea, integritatea teritorială etc., statul unu trebuia să devină net superior față de statele vecine. El trebuie să-și asigure un număr mai mare de populație, o economie mai dezvoltată, un teritoriu mai mare etc. Apoi aliații săi devin dușmani fiind ei de acum

vecinii statului și tot așa mai departe.

Un aport considerabil la evoluția diplomației l-a adus *Codul de legi al lui Hammurabi*. Hammurabi a fost o personalitate energică, un om politic inteligent și lucid, un artizan neîntrecut al combinațiilor diplomatice rafinate, un administrator care dirija personal aparatul de guvernământ centralizat, un comandant militar îndrăzneț și talentat; la sfârșitul domniei sale, Babilonia reprezenta cea mai importantă putere a Orientului Mijlociu. Printr-un abil joc al alianțelor, Hammurabi își consolidează în primii ani de la urcarea pe tron poziția în Mesopotamia; în anul al 7-lea de domnie promovează o politică expansionistă, prin ocuparea vechilor cetăți –Uruk, Isin ș. a. Următoarele două decenii sunt consacrate consolidării economiei, realizării de mari canale, construirii sau reparării unor edificii civile și religioase, întreține relații pașnice cu Regatul Mari, cu statele Larsa, Esnunna și Asiria. În anul 38, Asiria este constrânsă să recunoască suzeranitatea babiloniană. Hammurabi primește titlul de „*Rege al Sumerului, al Akkadului și al celor patru părți ale lumii*”, aspirând spre o monarhie universală.

O realizare a lui Hammurabi a fost unificarea jurisdicției mesopotamiene, prin redactarea celui mai vechi Cod de legi din istorie. Cele 282 de articole sau paragrafe vizează uniformizarea dreptului civil, penal și comercial pe întinsul noului imperiu. Codul impresionează prin concizia și claritatea enunțurilor, prin nivelul de sistematizare, prin modernitatea spiritului în care au fost gândite. Prin opera sa politică și legislativă, Hammurabi rămâne cel mai prestigios suveran al Mesopotamiei mileniului II î.e.n. Cei 43 de ani de domnie reprezintă o epocă de aur a civilizației babiloniene.

În China, diplomația s-a dezvoltat în condiții oarecum diferite de cele din Europa. Ea și-a elaborat un sistem diplomatic temeinic încă în antichitate, pe care a continuat să-l perfecționeze.

O trăsătură caracteristică a diplomației chineze este că ea nu exprima interesele unor cârmuitori locali, ci era o diplomație a statului, condusă de puterea centrală. Diplomația acționa pentru întărirea puterii de stat dinastice și pentru păstrarea unității țării. Spre deosebire de Europa, influențele religioase și interesele speciale ale bisericii n-au jucat aici vreun rol esențial. Diplomația chineză a pus la punct un ceremonial complicat, care crea dificultăți diplomaților străini, neobișnuiți cu formulele utilizate la curtea împăratului. În realitate, sub paravanul acestor dispute de stil diplomatic, se ascundeau divergențe reale care constituiau fondul relațiilor pe care China le întreținea cu alte state. Primele înregistrări despre diplomația chineză datează din primul mileniu creștin.

Până în secolul al VIII-lea î. H., chinezii aveau misiuni oarecum diplomatice și un sistem organizat de discursuri politicoase între multele „state beligerante” ce încă nu formau Imperiul Chinez, incluzând trimiși rezidenți ce au servit drept ostatici, din când în când, pentru a dovedi buna intenție a celor care-i trimiseseră. Această tradiție sofisticată, care glorifica virtuțile practice ale comportamentului etic în relațiile dintre state, este bine documentată de clasicii chinezi.

Tradiția de contacte diplomatice între statele care formau China a luat sfârșit odată cu unificarea țării sub împăratul Qin, în anul 221 î. H., și consolidarea unității statului din timpul dinastiei Han din 206 î. H. Sub dinastia Han și sub următoarele dinastii care au urmat, China a cunoscut cea mai mare expansiune teritorială, cea mai numeroasă populație, a devenit cea mai avansată națiune din punct de vedere tehnologic și, totodată, cea mai bine guvernată societate din lume. Argumentele filozofilor chinezi timpurii, cum a fost Mencius, confirmă aceasta: cel mai bun mod pentru un stat de a-și exercita influența peste graniță, după cum spuneau ei, era prin dezvolta-

rea unei societăți morale care să exceleze prin a-i admira pe străini, și așteptarea cu încredere ca aceștia să vină în China și să învețe. Cu câteva excepții (misiuni oficiale care studiau și strângeau scrierile budiste din India în secolele al V-lea și al VII-lea d. H. și renumitele călătorii de recunoaștere ale amiralului Zheng He în timpul dinastiei Ming la începutul secolului al XV-lea), liderii și diplomații chinezi preferau să-și aștepte acasă străinii care-și aduceau omagiile, decât să se aventureze peste granițe. Acest „sistem tributar” a durat până când colonialismul european a copleșit și a adus în Asia conceptele europene de națiune, suzeranitate, sfere de influență și alte norme, tradiții și practici diplomatice. *Japonezii* au folosit aceeași metodă a rezistenței pasive, metodă utilizată de chinezi. Folosindu-se de un ceremonial complex, complicat, solii japonezi tergiversau mereu negocierile.

Diplomația arabă, începând cu deceniul patru al secolului al VII-lea, s-a afirmat odată cu Marele Stat Arab, prin proporțiile sale, ar fi putut concura cu Imperiul Roman, în perioada înfloririi sale, iar co-

merțul și moneda arabă au pătruns până în cele mai îndepărtate colțuri ale lumii vechi. În cadrul statului arab, printre organizatorii administrației, un rol de seamă îl avea *Ministerul Corespondenței de Stat*, având ca principală funcție relațiile externe. Aici au fost elaborate primele forme ale activității administrative și ale ceremonialului.

Geneza diplomației a fost determinată de necesitatea reglementării conflictelor între formațiunile protostatale. În secolele XIV-VI î. H. cele mai importante contacte diplomatice au fost realizate în Orientul Mijlociu incluzând asemenea state ca Egiptul, Asiria, Regatul Hitit, Mesopotamia. Prin urmare, în Orientul antic au fost atestate mai multe contacte diplomatice, însă ele erau sporadice și se realizau cu precădere prin corespondența diplomatică, diplomația era utilizată mai mult pentru solicitări în special de plăți, dar și pentru informare referitor la intențiile altor părți. Totuși diplomația rămâne un mijloc secundar de exercitare a politicii externe, cedând întâietatea în fața războiului.

BIBLIOGRAFIE

1. A. Cozma. La originile diplomației Republicii Moldova: enunțarea problemei. Vol. III. – Ch.: CE USM, 2003.
2. A. Turbăceanu. Arabii și relațiile româno-arabe, 2011.
3. C. H. Opreanu. Dacia Romană și Barbaricum. Timișoara, 1998.
4. Cr. Alexandrescu. Mic dicționar diplomatic român, Editura Politică, 1967.
5. D. Berindei. Din începuturile diplomației românești moderne, Editura Politică, 1965.
6. D. C. Giurescu, R. Dinu și L. Constantiniu. O istorie ilustrată a diplomației românești (1862-1947), Editura Monitorul Oficial, 2011.
7. Fl. Constantiniu. Diplomații români și devierea de dreapta, Editura Tritonic, 2003.
8. H. Kissinger. Diplomația. București, 1998.
9. I. Anghel, Dreptul diplomatic și consular, ed. Lumina Lex, București, 1996.
10. Istoria diplomației, vol. I. București, 1967.
11. M. Malița. Diplomația. București, 2004.
12. M. A. Мунтян. История дипломатии, Москва, 2007.
13. M. Alexie, P. Bărbulescu. Dicționar diplomatic, Editura Politică, 1979.
14. M. Malița, D. C. Giurescu. Zid de pace, turnuri de frăție, Editura Compania, Colecția „Figuri & Clipe”, București, 2011.
15. Pagini din diplomația României („semper fidelis patriae”, vol. I), Editura Junimea, Iași,

2009.

16. R. Feltham, Introducere în dreptul și practica diplomației, Ed. ALL, București, 1996.
17. V. Căndea, D. Giurescu. Pagini din trecutul diplomației românești. București, 1966.
18. А. Ф. Бокщанин. История международных отношений и дипломатии в Древнем мире. М., 1945.
19. Всеобщая история дипломатии – сб., 2009 г.
20. История дипломатии, т. 1-3 – под ред. В. П. Потемкина, Москва, 1997 г.
21. История международных отношений, под ред. Д. Богатурова, 2000 г.

Prezentat: 15 aprilie 2015.

E-mail: silvia_moldovan@mail.ru